

Nieuwe uitgaven

Stinkend-juffertje en duivelskruid

Wist u dat Afrikaantjes helemaal niets met het donkere continent te maken hebben? En dat paardenbloemen ook wel 'hengstbloemen' of 'pisbloemen' worden genoemd? En hebt u er wel eens bij stilgestaan dat 'paardenbloem' eigenlijk best een vreemde naam is voor een plant die hoofdzakelijk door koeien wordt gegeten? Botanici interesseren zich voor planten en taalkundigen in hun namen. Ergens daartussen bevindt zich het terrein van de volksnaamgeving. Veel officiële en regionale benamingen van planten zijn samengesteld met geografische aanduidingen. In hun namen komen landen (Mexicaantje, Spaanse peper), steden (Brussels lof, Haarlems klokkenspel), provincies (Gelderse roos) of streken (alpenrozen) en werelddelen (Afrikaanse lelie, Afrikaantje) terug. Zolang de geografische oorsprong van deze planten wordt aangeduid zijn er weinig problemen. Het wordt pas lastig als de geografische aanduiding in een naam op ande-

re zaken wijst. Zo komt het Afrikaantje niet uit Afrika maar uit Mexico. Hetzelfde geldt voor de Oost-Indische kers, die helemaal niet uit Oost-Indië komt, maar uit Peru. Hun namen moeten dan ook niet al te letterlijk worden opgevat, maar zijn meer een indicatie dat de plant uit een exotisch oord komt. Vaak ook verwijzen volksnamen naar het gebruik of het effect van de plant, zoals het geval is bij de volksnamen voor de paardenbloem: 'bedpisser' en 'bedzeiker'. De plant heeft een vochtafdrijvend effect wat bij kinderen snel leidt tot nachtelijke ongelukjes.

In het recent verschenen boekje 'Stinkend-juffertje en duivelskruid' onderzoekt neerlandicus Har Brok hoe planten aan hun naam komen. De volksnamen van acht planten, waaronder het afrikaantje, het knooppkruid, de paardenbloem, de lisdodde en de sleutelbloem, worden op een toegankelijke wijze gepresenteerd. Het is een direct product van één van de projecten die worden uitgevoerd aan het Amsterdamse Meertens Instituut voor onderzoek en documentatie van Nederlandse taal en cultuur: 'Plantennamen in Nederlandse Dialecten'. Dit PLAND omvat het gehele Nederlandse taalgebied: Nederland inclusief Fryslân, Nederlandstalig België en Frans-Vlaanderen.

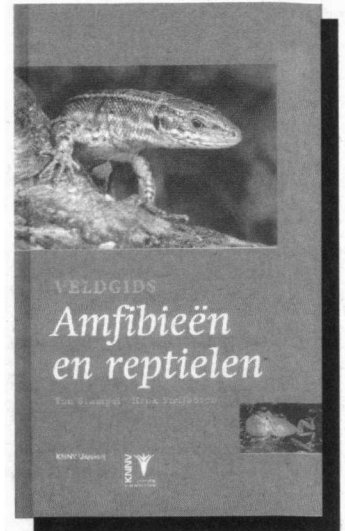
Sinds kort is het elektronische gegevensbestand dat aan de basis van dit project ligt (en meer dan 15.000 volksnamen bevat) ook op Internet te raadplegen. De website www.meertens.nl/pland omvat bijna een kwart miljoen aan gegevens die de hele 20^e eeuw bestrijken: van 'aambeienplant' (Speenkruid) en 'naakte-meisjes' (Sneeuwkllokje) tot 'schuddekopje(s)' (Trilgras) en 'zwijntjesgras' (Var-

kensgras). Vaak prachtige namen waarvan het voortbestaan niet is gegarandeerd; verreweg de meeste namen ontbreken in een standaardwoordenboek en zullen daar ook nooit in terecht komen. Een geslaagde zoekopdracht resulteert in een lijst met treffers. De opzet hiervan, de volgorde van de getoonde velden, hangt af van het type zoekactie. Wie een planten-naam intikt krijgt een kaartje te zien met de verschillende namen voor die plant. Vaak zijn deze boven de grote rivieren anders dan daaronder. Alle gegevens zijn voorzien van een aantal vaste gegevens: de identificatie (officiële Nederlandse en Latijnse botanische naam), de dialect- of volksnaam (spreekt voor zich), het (hoofd)trefwoord (om het zoeken en ordenen te vergemakkelijken) en enkele externe gegevens (als geraadpleegde bronnen e.d.).

Al met al is 'Stinkend-juffertje en duivelskruid' een alleraardigst boekje. Leuk om cadeau te geven aan liefhebbers van planten of aan mensen die de Nederlandse taal een warm hart toedragen. Of natuurlijk om gewoon in je eigen boekenkast te zetten! En vergeet ook de website niet, want die is een bezoekje meer dan waard!

Har Brok 2006. Stinkend-juffertje en duivelskruid. Volksnamen van planten. Uitgave van Amsterdam University Press / Sakomé. ISBN 90-5356-884-0. 96 pagina's, 17x20 cm, paperback, genaaid gebrocheerd. Prijs € 14,50. Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Karin Uilhoorn

Veldgids Amfibieën en reptielen

Sinds 1978 gold de enige Nederlandstalige 'Elseviers Reptielen- en amfibieëngids' van Arnold, Burton en Ovenden als het standaardwerk voor de Europese herpetofauna. Het boekwerk is reeds lang uitverkocht en niet meer bijgevoerd. Inmiddels zijn er tal van nieuwe soorten reptielen en amfibieën ontdekt. In 2001 kwam de 'Amfibieëngids van Europa' van Nollert & Nollert uit, een welkome aanwinst voor de Nederlandse liefhebber. Het wachten was echter nog steeds op een veldgids die ook de reptielen behandelde. Die leegte wordt met deze veldgids opgevuld.

Beide auteurs zijn geen onbekenden in de herpetologische wereld en hebben hun sporen op dit gebied ruim verdiend. Dat blijkt ook nu weer eens met het uitbrengen deze gids. Het boekwerk oogt fraai. Aan de maar liefst 125 besproken soorten worden telkens zeer goede kleurenfoto's en een volledige pagina uitstekende tekst gewijd. Er wordt ingegaan op herkenning, levenswijze, verspreiding, habitat en trefkans. Ook wordt besproken met welk ander reptiel of amfibie het dier eventueel

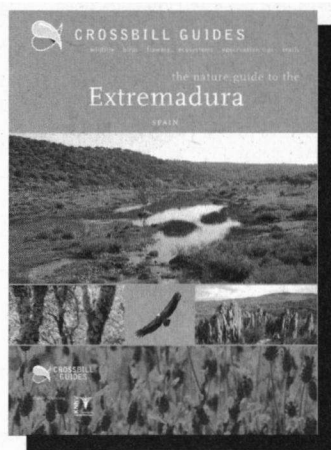
verward zou kunnen worden. In de algemene hoofdstukken komen overeenkomsten en verschillen tussen amfibieën en reptielen aan de orde, hun actieve periode, voortplanting, eventueel geluid, voedsel, vijanden, vervellen en leefgebied. Maar ook bedreiging en bescherming, regelgeving en het zoeken van dieren in het veld hebben een plaats gekregen. Van de in Europa voorkomende exoten beperken de auteurs zich tot de Amerikaanse brulkikker en de uit hetzelfde werelddeel afkomstige Roodwangschildpad.

Er staan tal van nuttige determinatietabellen in voor het herkennen van onder meer amfibieën in hun larvale stadium. Dat het overgrote deel van deze tekeningen is overgenomen uit de eerder genoemde werken doet aan de kwaliteit van deze gids niets af. Als liefhebber van vooral de Griekse herpetofauna, vind ik het persoonlijk jammer dat soorten die op het Griekse vaste land en op de eilanden in de Egeïsche Zee voorkomen, ontbreken. Het besproken Europese gedeelte wordt helaas aan de oostkant begrensd door Rusland, Wit-Rusland, Oekraïne, Roemenië, Servië en Kroatië. Enigszins verwarrend is dat de soorten alfabetisch naar hun wetenschappelijke naam zijn gerangschikt, en niet in groepen, zoals gewoonlijk. Zo worden, na het benoemen van bijvoorbeeld de Heikikker die onder de bruine kikkers valt, vervolgens enkele groene kikkers behandeld, om daarna verder te gaan met de bruine kikkers. Ondanks dat hoort deze veldgids bij een ieder die deze koudbloedige dieren een warm hart toedraagt op de boekenplank te staan.

Ton Stumpel & Henk Strijbos, 2006. Veldgids Amfibieën en reptielen.

KNNV Uitgeverij, Utrecht.
ISBN: 90-5011-168-8. Formaat: 12,5 x 21,0 cm, 304 pagina's, geheel in kleur, genaaid, gebonden. Prijs: € 32,95 (KNNV-ledenprijs: € 27,95). Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Jelle Hofstra

Natuurreisgids Extremadura

Na natuurreisgidsen over de Spaanse Coto Doñana en Poolse gebieden als de Biebrza-moerassen en Bialowieza-oerbossen is er weer een nieuwe Crossbill Guide uit. Deze beschrijft de uitgestrekte regio van de Extremadura in het westen van Spanje.

Wie over de Extremadura spreekt, spreekt over een overweldigend woest landschap, desolaat maar indrukwekkend, met arenden, gieren en wouwen alom en een rijke flora. Net als in de andere Engelstalige Crossbill Guides wordt eerst het gebied beschreven. Rijk geïllustreerd met foto's en situatieschetsen wordt het landschap van hoog naar laag uitgelicht. Daarbij wordt ook uitvoerig ingegaan op de 'dehesas', ofwel de glooiende heuvels en vlaktes met Steen- en Kurkeiken die het landschap van de Extremadura karakteriseren. Ook de landschappelijke afwisseling van krekens, rivieren, step-

pes, mediterrane bossen en bergen wordt uitvoerig beschreven, evenals de geschiedenis en de bescherming van de regio. Daarnaast is in de gids ruimschoots aandacht voor de karakteristieke flora en fauna van de Extremadura, met bijzondere planten, vogels, zoogdieren, reptielen, amfibieën en insecten. Ook dit gedeelte van de gids is voorzien van veel fotomateriaal. Achter in het boek staan de soortnamen alfabetisch gerangschikt met de Nederlandse naam erbij.

Wat de gidsen van Crossbill tot uitstekende handzame reisgidsen maakt, is het praktische deel ervan. In de Extremadura-gids worden 18 routes beschreven. Dat is industrieel een kaartje en aandacht voor wat men onderweg mag verwachten en waar men vooral op moet letten. Aanvullend wordt toeristische informatie gegeven over onder meer hotels, overnachtingen en campings. Met de gids in de hand kunt u zich al gauw drie weken prima vermaken.

Met reisgidsen als deze worden tripjes naar de prachtige Europese natuurgebieden er alleen maar aantrekkelijker op. Binnenkort verschijnen alweer nieuwe reisgidsen over de Camargue in Frankrijk en de Andalusian Sierras in Spanje.

Crossbill Guides Foundation, 2006. The nature guide to Extremadura Spain.
KNNV Uitgeverij, Utrecht en Crossbill Guides Foundation, Nijmegen. ISBN 90 5011 223 4. Formaat 15x21 cm, 224 pagina's, geheel in kleur, genaaid gebrocheerd. Prijs: € 24,95. Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Romke Kleefstra

Kraaienbende

In Fryslân wordt zo ongeveer iedere zwarte vogel voor Roek uitgemaakt en vanzelfsprekend zijn er ook altijd veel te veel van... Volstrekt ten onrechte, want kraaiachtigen zijn fascinerende vogels en de verschillende soorten wijken onderling sterk af van elkaar in ecologie. Niet iets waar je mee wordt grootgebracht in een weidevogelprovincie als de onze. Om de jeugd op tijd bij te brengen dat die kraaienbende een bijzondere bonte verzameling aan soorten is, is er nu het jeugdboek 'Kraaienbende, over kauwen, raven, gaaien en andere slimme vogels'.

'Kraaienbende' is een rijk geïllustreerd, speels en helder vormgegeven jeugdboek. De makers ervan lichten zoveel mogelijk thema's uit. Daarin komen de rangen en standen van kraaiachtigen aan bod, evenals het fascinerende gedrag van de verschillende soorten dat soms zowaar herkenbare trekjes vertoont: verliefde kraaien, verloofde kraaien, getrouwde kraaien, spelende kraaien, kletsende kraaien. Ter herkenning wordt het uiterlijk van de soorten beschreven en natuurlijk ook wat de verschillende soorten zoal eten, waar ze broeden en waar ze voorkomen. Voor soorten die in Nederland voorkomen, in dit boek de 'Nederkraaien' genoemd, gaat de soortbeschrijving vergezeld van prachtige illustraties. De overige kraaien die in Europa te vinden zijn, de zogenaamde 'Euro-kraaien', worden kort

beschreven inclusief prachtige foto's en verspreidingskaarten. Tot slot worden ook enkele opvallend uitgedoste 'Wereldkraaien', waaronder de Rosse boomekster, de Struikgaai en de Groene kitta, kort belicht.

'Kraaienbende' is een voortreffelijk jeugdboek voor kinderen vanaf 10 jaar. Een te rechte ode aan kraaiachtigen die op kundige wijze de kraaien nader introduceert bij geïnteresseerde, 'natuurminded kids'. Lang leve de kraaienbende!

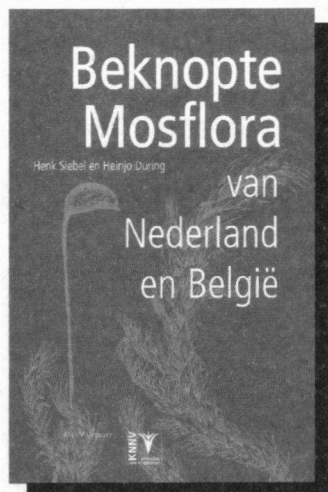
Geert-Jan Roebers en Stefan Halewijn, 2006. Kraaienbende, over kauwen, raven, gaaien en andere slimme vogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 90 5011 229 3. Formaat 24x22 cm, 72 pagina's, geheel in kleur, genaaid, gebonden. Prijs: € 16,95. Verkrijgbaar in de boekhandel.

Romke Kleefstra

Beknorte Mosflora

Mossen zitten qua indeling tussen de 'gewone' hogere planten (vaatplanten) en de lagere planten (wieren, schimmels, slijmzwammen). Ze hebben stengels en bladeren, maar geen wortels. Uiteraard zijn er nog meer verschillen tussen mossen en hogere planten die in de indeling van de Beknorte Mosflora van Nederland en België bondig en helder worden beschreven.

De beide auteurs van deze veldgids zijn absolute kenners van de mosflora. Henk Siebel is ecoloog bij Natuurmonumenten en houdt zich al sinds jaren intensief bezig met de mossenstudie. Heinjo During werkt bij de afdeling Plantenecologie van de Universiteit Utrecht en is één van de belangrijkste mossenspecialisten

in Nederland. De Beknorte Mosflora is een geheel nieuwe bewerking en uitbreiding van de Beknorte flora van Nederlandse Blad- en Levermossen van Margadant en During (uit 1982). Het is daarmee de eerste complete en geïllustreerde flora voor het op naam brengen van zowel de Nederlandse als de Belgische mossen. Nederland, België en hun directe omgeving herbergen ruim 750 soorten mossen. Aan de hand van uitgebreide determinatietabellen zijn al die soorten met dit handzame boek zowel in het veld als achter de microscoop op naam te brengen. Vreemd genoeg bevat het boek slechts één register waarin zowel de Nederlandse als de wetenschappelijke namen door elkaar staan.

Omdat het vaak lastig is zich een voorstelling te maken van wat er met een bepaalde beschrijving bedoeld wordt, is de flora ruimer dan bij voorgaande edities mogelijk was van afbeeldingen voorzien. Van bijna alle soorten zijn fraaie tekeningen opgenomen. Opmerkelijk genoeg is bij de tekeningen telkens het afbeeldingsnummer vetgedrukt weergegeven; de soortnamen zelf vallen beduidend minder op. In de beschrijvingen zijn gegevens over standplaats en het

voorkomen van de soort in de verschillende regio's in Nederland en België te vinden, maar ook informatie over levensstrategie en het voorkomen binnen plantengemeenschappen.

Tevens is er aandacht voor de zeldzaamheid van soorten (gebaseerd op een schatting van het percentage km-hokken waarin de soort voorkomt) en hun eventuele vermelding op de Rode Lijst (alleen voor Nederland officieel). Mossen zijn uitstekende milieu-indicatoren; ze laten goed zien of het beter of slechter gaat met het milieu. Sinds de vorige uitgave zijn er duidelijke veranderingen opgetreden in de verspreiding en talrijkheid van veel soorten als gevolg van onder meer een duidelijke vermindering in de mate van luchtverontreiniging, verdergaande verdroging en vermessing, en ook het veranderende klimaat. Door de sterk negatieve invloed van de mens op allerlei biotopen wordt het voortbestaan van veel soorten bedreigd. De soorten op de Rode Lijst moeten het vooral hebben van schrale milieus, natte standplaatsen en zwakgebufferde bodems. Kaboutermos bijvoorbeeld, een heel klein mosje van schrale, open plekken in bossen, is als gevolg van de hoge stikstofneerslag verdwenen. Maar er zijn ook soorten bij gekomen als gevolg van de klimaatverandering. Daarbij gaat het vooral om epifyten, mossen die op bomen groeien.

Het boek is handzaam en ligt met de halfslappe omslag lekker in de hand. Prima voor gebruik in het veld dus. De Beknorte Mosflora? Een echte aanrader wat mij betreft! Zowel voor beginners als gevorderden.

Henk N. Siebel & Heinjo J. During 2006. Beknorte Mosflora van Nederland en België. KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 90-5011-207-2. 560 pagina's, 15x22 cm, gebonden, slappe kaft, met 600 zwart/wit illustraties. Verkrijgbaar bij de boekhandel (€ 49,95) en via www.knnvuitgeverij.nl (ledenprijs € 44,95).

Karin Uilhoorn

TWIRRE
www.twirre.info

Zie de website!

Voor de tweede maal op rij zijn de vaste rubrieken 'Actualiteiten' en 'Agenda' komen te vervallen door ruimtegebrek. Voor deze items kunt u onze website raadplegen. Hierop staat een agenda met excursies, lezingen en exposities. Ook is er een nieuwspagina met uiteenlopende nieuwtjes uit de Friese natuur. Op de Twirre-site worden ook oproepen geplaatst voor deelname aan tellingen, cursussen en excursies.

Daarnaast kunt u de inhoudsopgaven van alle verschenen Twirres raadplegen, vanaf jaargang één tot en met het allernieuwste nummer. Op de site wordt tevens aangegeven wat er aan artikelen verwacht mag worden in komende nummers, wanneer de deadlines voor komende nummers zijn. Ook de geschiedenis van het tijdschrift wordt hier uit de doeken gedaan.

redactie